

ІНТЕГРАЦІЯ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

INTEGRATION IN INTERNATIONAL RELATIONS

Гірман А.П.,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин та регіональних студій
Університету митної справи та фінансів

У статті розглядаються питання міжнародного співробітництва. Автор визначає, що конфлікти та співпраця є найбільш суттєвими характеристиками міжнародних відносин, які розглядаються як процес, і є нерозривно зв'язаними сторонами взаємодії їхніх учасників. Зростання взаємозалежності світу, виникнення та загострення глобальних проблем надзвичайно збільшили об'єктивні потреби посилення багатостороннього співробітництва.

Акцентовано увагу на те, що у рамках системного підходу співробітництво належить до найважливіших умов функціонування міжнародних систем, що характеризують ступінь їх стабільності. Визначено, що розвиток співпраці між державами та іншими акторами міжнародних відносин сприяв створенню цілої системи міждержавних та недержавних організацій глобального та регіонального рівня.

У статті підкреслюється, що у політичному сенсі міжнародна інтеграція є вищою формою співпраці. У процесі політичної взаємодії, в основі якої лежать економічні переваги інтеграції, закладаються основи регіоналізації, що є цілеспрямованим процесом об'єднання національних господарських систем, які мають основи саморегулювання та саморозвитку, закладені сформованими політичними, економічними та правовими зв'язками.

Визначено, що політичний рівень міждержавної інтеграції проходить через створення об'єднань держав та узгоджений розвиток їхньої національної політики в економічній сфері. Результатом регіональної інтеграції виступає формування єдиних міждержавних господарських комплексів з єдиними наднаціональними органами управління, загальною валютною системою, загальною соціально-економічною інфраструктурою

Автор підкреслює, що створення інтеграційних об'єднань відбувається на договірно-правовій основі. Об'єднані спільною ідеєю держави через міждержавні угоди співпрацюють у формі регіональних міждержавних організацій, реалізують всебічно консолідовану політику. Визначальним у розвитку міжнародних відносин є досягнення певного ступеня політичного співробітництва та взаємодії, наявність постійно прогресуючої міждержавної економічної взаємозалежності, еволюція регіональної інтеграції, форсована трансформація національних економік.

Ключові слова: міжнародні відносини, міжнародні конфлікти, світова політика, міжнародна інтеграція, держави, громадські організації.

The article considers issues of international cooperation. The author identifies that conflicts and cooperation are the most important characteristics of international relations, which are considered as a process, and are inextricably linked parties in the interaction of their participants. The growing interdependence of the world, the emergence and exacerbation of global problems have greatly increased the objective need to strengthen multilateral cooperation.

Emphasis is placed on the fact that within the system approach, cooperation is one of the most important conditions for the functioning of international systems that characterize the degree of their stability. It is determined that the development of cooperation between states and other actors in international relations has contributed to the creation of a whole system of intergovernmental and non-governmental organizations at the global and regional levels.

The article emphasizes that in the political sense, international integration is the highest form of cooperation. In the process of political interaction, which is based on the economic benefits of integration, the foundations of regionalization are laid, which is a purposeful process of unification of national economic systems, which have the foundations of self-regulation and self-development.

It is determined that the political level of interstate integration passes through the creation of associations of states and the coordinated development of their national policy in the economic sphere. The result of regional integration is the formation of unified interstate economic complexes with a single supranational government, a common monetary system, a common socio-economic infrastructure

The author emphasizes that the creation of integration associations is usually on a contractual basis. United states are united by a common idea through interstate agreements in the form of regional intergovernmental organizations, implement a comprehensively consolidated policy. Determinants in the development of international relations are the achievement of a certain degree of political cooperation and interaction, the presence of ever-progressing interstate economic interdependence, the evolution of regional integration, the forced transformation of national economies.

Key words: international relations, international conflicts, world politics, international integration, states, public organizations.

Постановка проблеми. Розвиток міжнародних відносин наприкінці ХХ століття та перші роки ХХІ століття відбувається на тлі корінних суттєвих змін у світовому співтоваристві за двома ключовими напрямками. По-перше, йдеться про прогрес глобалізації. Він є наслідком зміцнення різнобічних міждержавних зв'язків через розви-

ток міжнародної торгівлі, лібералізацію міжнародно-правових норм та стандартів, формування передових систем інформатизації та систем електронної комунікації. Глобалізація призводить до політичного та економічного зближення низки держав. Сприяючи регіональному об'єднанню країн, їх взаємодії та співробітництву, вона пору-

шує взаємозв'язки між окремими політичними об'єднаннями, що вже склалися. По-друге, на етапі розвитку міжнародних відносин спостерігається регіоналізація світового співтовариства, розширення груп країн і закупівельних організацій, мають подібні партикулярні інтереси. Це передбачає у свою чергу розвиток взаємозалежності таких груп країн, що розвивають спеціалізацію з урахуванням певних географічних передумов. У процесі політичної взаємодії, в основі якої лежать економічні переваги інтеграції, закладаються основи регіоналізації, що є цілеспрямованим процесом об'єднання національних господарських систем, які мають основи саморегулювання та саморозвитку, закладені сформованими політичними, економічними та правовими зв'язками.

Критерії стабільності міжнародних угруповань пов'язані зі змінами, залежно від яких об'єднання або зберігає себе або воно настільки трансформується, що відбувається перехід до іншого типу, або ж воно руйнується. Відмінними рисами стабільних об'єднань є те, що цінності, які поділяються його учасниками, не піддаються постійному сумніву; існує консенсус щодо правил суперництва між цими учасниками; відносини між ними характеризуються помірністю. У нестабільних угрупованнях, навпаки, спостерігаються несумісність цінностей, безперервне заперечення правил та відсутність поміркованості, а отже, і слабкий ступінь співпраці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Новизна світової політики як політичного явища визначає деяку складність в тлумаченні її аспектів. Проте, в спеціальній літературі вже розробляються теоретичні основи дослідження міжнародної інтеграції, пропонуються особливі підходи до їх осмислення. Цю тематику досліджували ряд науковців: Беренда С.В., Єремєєва І.А., Єрмолаєв А.В., Кононенко К.А., Матюшенко І.Ю., Резніков В.В., Ткаченко О.А., Філіпенко А.С. та ін. [1-6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Кожній моделі міжнародної інтеграції властива своя власна динаміка, яка заслуговує спеціального розгляду.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Стаття має на меті додаткове наукове дослідження світових процесів, що пов'язані зі співпрацею міжнародних акторів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «міжнародне співробітництво» відображає такий процес взаємодії двох або кількох акторів, у якому виключається застосування збройного насильства та домінують спільні пошуки реалізації спільних інтересів. Всупереч звичайному розумінню, співпраця – це не відсутність конфлікту, а позбавлення його крайніх, кризових форм.

Традиційно відносини співпраці включають двосторонню і багатосторонню дипломатію, укладення різного роду союзів і угод, що передбачають

взаємну координацію політичних ліній: наприклад, з метою спільного врегулювання конфліктів, забезпечення спільної безпеки або вирішення інших питань, що становлять спільний інтерес для всіх сторін-учасниць [2].

Спираючись на світовий досвід, слід зазначити, що сталий розвиток міжнародних співтовариств з ринково орієнтованою економікою пов'язаний із створенням інтеграційних міждержавних утворень, основою яких є національні господарства, здатні до взаємоприспосовування. Фундаментальними основами цього напрямку розвитку є єдиний економічний простір, можливий завдяки реалізації політичних, правових, інформаційних та інституційних заходів. На даному етапі розвитку світового господарства до політичних, економічних міждержавних утворень слід передусім віднести: ЄС, НАФТА, Меркосур, а також інші інтеграційні об'єднання. Велику роль відіграє також мікроекономічний рівень. Насамперед, тому що на цьому рівні передбачається співпраця численних окремих суб'єктів господарювання географічно близьких держав. Використовуються різні форми розвитку та взаємодії, зокрема, відкриття філій за кордоном.

Політичний рівень міждержавної інтеграції проходить через створення об'єднань держав та узгоджений розвиток їхньої національної політики в економічній сфері. Крім цього, слід зазначити наявність наднаціонального рівня взаємодії, що полягає у формуванні та забезпеченні діяльності наднаціональних органів. Підсумком регіональної інтеграції виступає формування єдиних міждержавних господарських комплексів з єдиними наднаціональними органами управління, загальною валютною системою, загальною соціально-економічною інфраструктурою.

Найбільш яскравою особливістю міжнародної інтеграції є відсутність такої характеристики, як стихійність. Вона не передбачає, що можна здійснювати взаємодію, абсолютно обминаючи управлінські рішення політичного керівництва окремої держави, а також організуючої ролі міждержавних органів. Створення інтеграційних об'єднань відбувається, зазвичай, на договірно-правовій основі. Об'єднані спільною ідеєю держави через міждержавні угоди співпрацюють у формі регіональних міждержавних організацій, реалізують всебічно консолідовану політику. Слід зазначити, що більшість політологів вважають визначальними – досягнення певного ступеня політичного співробітництва та взаємодії, наявність постійно прогресуючої міждержавної економічної взаємозалежності, еволюцію макро- та мікроекономічної регіональної інтеграції, форсовану трансформацію національних економік у відкритих національних господарствах [4].

Стартовою позицією інтеграційних процесів є те, що вони зводяться до незмінного поєднання як загальндержавних міжнародних зв'язків, так

і окремих виробничих, науково-технічних, технологічних точок дотику на рівнях окремих суб'єктів господарювання, галузей, міжнародно-правових суб'єктів, що забезпечують у своєму розвитку базис зрощування національних економік країн-учасниць інтеграції, які незмінно підтримують політичні цілі. Цей процес закономірно тягне за собою взаємне пристосування, взаємопроникнення та взаємовплив політичних, державних, правових, економічних, соціальних, фіскальних та інших систем громадського відтворення, включаючи злиття систем управління.

Розвиток співпраці між державами та іншими акторами міжнародних відносин стимулював створення системи міждержавних та недержавних організацій глобального та регіонального рівня. Крім того, зростання взаємозалежності світу, виникнення та загострення глобальних проблем надзвичайно збільшили об'єктивні потреби посилення багатостороннього співробітництва та сприяли розширенню його сфер. Сьогодні це вже не тільки питання торгівлі, митних правил, прикордонних врегулювань чи військово-політичних об'єднань, а й завдання, пов'язані з необхідністю знаходження адекватних відповідей на екологічні виклики, з освоєнням космосу, спільним використанням ресурсів загального користування, розвитком комунікаційних мереж, контролем над озброєннями тощо. У той же час, найважливішою залишається політична співпраця, від успішності якої багато в чому залежить вирішення завдань взаємодії і в інших областях. Питання політичної інтеграції набувають особливого значення. Вона тісно пов'язана з економічною інтеграцією, проте не зводиться до неї і не є явищем «вторинного» або «надбудовного» порядку [5].

У вітчизняній літературі осмислення інтеграційних процесів було пов'язане з розвитком та інституалізацією західноєвропейського співробітництва, і обмежувалося, головним чином, обговоренням економічних аспектів проблеми. Подальша розробка проблеми під тиском практичних потреб поступово набувала більш змістовного характеру.

У політичному сенсі міжнародна інтеграція є вищою формою співпраці. Це створення єдиної політичної спільноти на основі союзу двох або більше політичних одиниць. Інтеграція – це одночасно процес і стан, що має тенденцію замінити роздроблені міжнародні відносини, що складаються з незалежних одиниць, новими більш широкими. На рівні індивідуальної свідомості інтеграція покликана породити лояльність і прихильність до нового об'єднання, а на структурному рівні – участь кожного в його підтримці та розвитку.

Отож, ключова роль приділяється факторам неекономічного характеру. Це визнається науковцями як одна з характерних рис глобалізації, що передбачає форсування співпраці країн як у різних сферах. Як один із прикладів – більш стійка обороноздат-

ність держави у рамках інтеграційного об'єднання. Важливим є, крім іншого, демонстраційний ефект від участі в інтеграції, що дозволяє розмірковувати про певний рівень розвитку країни-учасниці.

Існує думка дослідників, що інтеграція забезпечує чітку постановку спільної мети та сприяє її досягненню. Сюди можна віднести і соціальну стабільність, зростання зайнятості населення, збільшення обсягів виробництва, інші позитивні тенденції. Передбачається, що зміщення центру впливу на користь політичних процесів, головним чином на користь діяльності інститутів держави, у разі прийняття рішень з ключових питань інтеграційного об'єднання забезпечує найбільшу ефективність [6].

Усередині інтеграційного об'єднання небезпека авторитаризму в окремій країні-учасниці різко знижується, хоч і не зникає повністю. Політичні інструменти забезпечення демократії у рамках інтеграційного об'єднання відіграють значну роль. З певною часткою впевненості можна сказати, що єдина, визнана більшістю вчених, теорія інтеграції поки що не знайшла свого місця в теоретичних та практичних дослідженнях. У теоретичних дослідженнях відштовхуються від вивчення самого феномену інтеграції, найчастіше не зважаючи на фактор часу. Однак на різних історичних етапах розвитку національних господарств держави висувують різні за наповненням мотиви та аргументи на користь інтеграції чи навпаки. Це зумовлює історичну еволюцію інтеграційних процесів у світі. Можна виділити подібні чи навіть універсальні, умови і передумови, що визначають ймовірність участі країни у тому чи іншому інтеграційному об'єднанні та забезпечують успіх у розвитку.

Насамперед, важливим є близький рівень економічного розвитку країн учасниць. Досвід регіональної інтеграції свідчить про те, що інтеграція успішно прогресує між країнами, які перебувають в одній групі за рівнем доходів на душу населення. Участь в інтеграції щодо менш розвинених країн призводить до необхідності формувати та впроваджувати спеціальні програми зі зближення рівнів економічного розвитку. Крім того, необхідний значний проміжок часу, протягом якого країна, яка недостатньо економічно зріла, могла б підготуватися до повноцінної участі в інтеграції. Однак очевидно, що при будь-якій відмінності стартового рівня розвитку, створення при інтеграції кращих умов для більш ефективного використання обмежених ресурсів обумовлює сприятливі умови. Не менш важливою є наявність географічної близькості – спільних географічних кордонів, господарських зв'язків, що склалися історично, транспортної інфраструктури, об'єднаних енергетичних систем, спільних або близьких культурних традицій, релігії, мови.

Суб'єктивний чинник успішної інтеграції передбачає наявність волі, зрілості, ініціативи політичного керівництва країн-учасниць інтегра-

ції. Правлячим колам слід на стартових позиціях прояснити і поставити цілі, яких слід досягти за допомогою інтеграції, скласти політико-економічний прогноз розвитку країни, розрахувати і об'єктивно оцінити витрати на початковому етапі, термін окупності, термін отримання прийнятної вигоди від інтеграції, забезпечити позитивний імідж майбутньої інтеграції в суспільній думці. Крім того, успіху інтеграції сприяє сприйняття об'єднавчої ідеї інтелектуальними колами та політичними рухами, як і постійний розвиток мереж комунікації та всебічної взаємодії.

Прогрес інтеграції забезпечують органи, яким делегуються окремі повноваження національних державних структур, тому їх формування та розвиток на перших етапах і надалі має бути сплановано. Темпи розвитку інтеграції значною мірою залежить від зацікавленості учасників, у великих інтеграційних об'єднаннях важливо формування активу з однієї-двох країн, які стають центром, що забезпечує згуртовану і злагоджену інтеграцію інших країн-учасниць.

Поглиблення інтеграції характеризується тим, що найпростіший вид інтеграційного об'єднання звільняє місце вищому рівню. Проте, мають місце і регресивні тенденції – розпад інтеграційних об'єднань, періоди застою у розвитку інтеграційних процесів, відкат на нижчі щаблі інтеграції. Дані тенденції мають місце у тих випадках, коли інтеграція надмірно формалізована і не відповідає певним етапам економічного розвитку країн-потенційних членів, насамперед на рівні окремих суб'єктів господарювання.

Кожній державі слід приймати ретельно зважене рішення про вступ до того чи іншого інтеграційного об'єднання. Звісно ж, має сенс максимально об'єктивно сформулювати бачення свого становища у світовому співтоваристві, оскільки це пов'язано зі суттєвими змінами у структурі та напрямках подальшого розвитку, у соціальній політиці та, на пізніших етапах, зі змінами політичного устрою національних держав. Ключовим моментом пріоритетів щодо участі в інтеграції є формування сприятливого клімату задля забезпечення високих темпів економічного зростання

на довгострокову перспективу з урахуванням можливості мінімізації дії негативних чинників.

Слід розуміти, що тривалий і складний процес побудови інтеграційного об'єднання, відправною точкою якого є налагоджене тісне міждержавне співробітництво, включає гармонізацію взаємовідносин держав, їх законодавства, діяльності бюрократичних апаратів, політичних підходів та інші аспекти взаємодії з метою реалізації своїх національних інтересів.

Отже, державний рівень інтеграційної лояльності відображає комплекс ставлення до інтеграційних процесів держави, що інтегрується, з урахуванням її національних інтересів (в особі її керівництва, представників уповноважених органів та організацій, відповідальних за прийняття тих чи інших політичних рішень, проведення переговорів). На цьому рівні здійснюється процес ідеологічної побудови форматів та обсягу взаємодії в рамках інтеграційного об'єднання, а також прийняття юридично зобов'язуючих політичних рішень, які можуть бути відображені у відповідних національних нормативних правових актах, двосторонніх та багатосторонніх міжнародних договорах. Прикладами прояву інтеграційної лояльності державного рівня можуть бути, зокрема, численні висловлювання глав держав-кандидатів вступ до інтеграційного об'єднання.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

Таким чином, аналіз концептуальних характеристик взаємодії держав дозволяє зробити висновок про багатогранність і комплексний характер такої взаємодії, що характеризує дане поняття як складну систему, що динамічно розвивається залежно від обставин. Масив процесів, із яких складається взаємодія країн, демонструє різноманітність і широке охоплення дій країн, спрямованих на формування взаємних відносин. З урахуванням наявної теоретичної бази щодо основних аспектів політичної взаємодії держав у цілому з'являється можливість розгляду теорій міжнародної інтеграції, особливостей інтеграційних процесів на сучасному етапі, а також їх характерних рис на прикладі сучасних інтеграційних об'єднань

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Єремєєва І.А Особливості дефініювання та класифікації міжнародних конфліктів у сучасній політології. *Регіональні студії*. № 17. 2019 С. 55-60
2. Матюшенко І.Ю. Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції: навч. посібн. / І. Ю. Матюшенко, С. В. Беренда, В. В. Резніков. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 504 с.
3. ОБСЄ: сучасні виклики та перспективи розвитку / А.В. Єрмолаєв, К.А. Кононенко, О.О. Резнікова та ін.: аналітична доповідь. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2013. 52 с.
4. Ткаченко О.А. Економічні особливості міжнародної регіональної інтеграції. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 11. С. 113-116.
5. Філіпенко А.С. Будкін В.С., Грінченко Ю.Л. та ін. Інтеграційні процеси сучасності. Київ: Знання України, 2004. 304 с.
6. Berrea J. *Théorie des relations internationales*. Louvain, 1984